

УДК 658.16:334.724(477)

Рябенков О. В.

Публічне акціонерне товариство

«Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання імені М. В. Фрунзе»

ОЦІНКА ДОЦІЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМ
ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛІНГУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

У статті обґрунтовано доцільність організації систем фінансового контролінгу на підприємствах. Проведено дослідження динаміки основних фінансово-економічних показників діяльності промислових підприємств України. Це дозволило виявити низку негативних явищ і процесів, які прямо і опосередковано вказують на необхідність запровадження контролінгових технологій в управлінський процес.

Ключові слова: фінансовий контролінг, правила фінансування, операційна діяльність, оптимізація витрат, чистий прибуток, рентабельність.

Постановка проблеми. Організація систем фінансового контролінгу – трудомісткий та витратоємний процес, впровадженню якого має передувати оцінка доцільності. При цьому обґрунтування такої доцільності передбачає визначення передумов запровадження контролінгу (наявність на підприємстві економічних і управлінських проблем), а також оцінку очікуваної ефективності використання систем фінансового моніторингу (перевірка наявності достатніх ресурсів та прогнозування результату від впровадження). Однак недостатньо дослідженими залишаються питання організації систем фінансового контролінгу на підприємствах України та запровадження контролінгових технологій в управлінський процес, що і обумовлює актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань впровадження фінансового контролінгу на підприємствах присвячені праці науковців, серед яких: М. Г. Адаменко, О. М. Кармінський, О. В. Мелих, Н. І. Оленів, Г. О. Партин, А. Г. Примака, М. М. Стефаненко, О. О. Терещенко, С. Г. Фалько та ін. При цьому недостатньо вирішеними залишаються проблеми організації систем фінансового контролінгу, які потребують додаткового дослідження та виявлення на основі проведення аналізу динаміки основних фінансово-економічних показників діяльності промислових підприємств України.

Метою даної статті є обґрунтування доцільності організації систем фінансового контролінгу на підприємствах України.

Результати. Про формування передумов, що об'єктивно вказують на необхідність зміни системи управління фінансами підприємства і прийняття рішення про впровадження фінансового контролінгу як цілісної системи методів планування, обліку, аналізу та контролю, що оперує кількісними показниками і забезпечує інформаційно-аналітичну підтримку фінансового менеджменту на підприємстві для досягнення мети його діяльності при максимальному ефективному використанні фінансових ресурсів, свідчать негативні тенденції, що формують в динаміці основних фінансових показників, які характеризують зміни фінансового стану підприємства під впливом дії чинників зовнішнього та внутрішнього середовища.

При цьому основними факторами, що вказують на існування підстав для створення системи контролінгу на підприємстві, є:

- істотне зниження фінансово-економічних показників та формування сталої тенденції до їх погіршення, які створюють загрозу формування кризового фінансового стану;

- низька конкурентоспроможність та інвестиційна привабливість підприємства порівняно з

конкурентами, або зміцнення фінансового стану та ринкової позиції конкурентів в умовах відсутності в них явних конкурентних переваг;

- необхідність коригування фінансової стратегії у зв'язку із появою нових цілей у змінених умовах функціонування, що склалися для підприємства, або недостатньою узгодженістю системи стратегічних та тактичних цілей;

- неефективність методів планування, обліку та аналізу, що спричиняє недостатність релевантної інформації для прийняття управлінських рішень;

- незадовільна координація між структурними підрозділами підприємства, дублювання або відсутність певних функцій фінансового менеджменту, виникнення конфліктів при їх виконанні [1].

Як видно з рис. 1, операційна діяльність підприємств промисловості України протягом 2008-2013 рр. була прибутковою і в середньому забезпечувала отримання 3,55 коп. прибутку у розрахунку на 1 гривню операційних витрат.

Рис. 1. Динаміка рентабельності операційної діяльності підприємств промисловості України та факторів її формування у 2008-2013 рр.

Джерело: за даними Державної служби статистики України [2]

При цьому істотне скорочення рентабельності операційної діяльності відбулося у 2009 р. (з 4,9% до 1,8%), що стало наслідком негативного впливу світової фінансової кризи на фінансові результати промислових підприємств України. Протягом наступних двох років підприємствам поступово вдалося відновити ефективність своєї основної діяльності до передкризового рівня за рахунок більш високих темпів нарощення операційного прибутку порівняно із темпами зростання відповідних витрат. У 2009-2011 рр. прибуток промислових підприємств зріс у 4,38 рази, а операційні витрати – у 1,68 рази, що зумовило зростання рентабельності операційної діяльності з 1,8% до 4,7%, тобто на 2,9% в абсолютному вимірі або у 2,6 рази.

Певні негативні зміни відбулися у показниках рентабельності операційної діяльності підприємств промисловості України у період 2011-2013 рр., протягом якого відповідний показник мав тенденцію до зниження: якщо у 2011 р. кожна гривня витрат операційної діяльності в промисловості забезпечувала отримання 4,7 коп. прибутку, то у 2012 р. цей показник знизився до 3,4 коп., а у 2013 р. – до 3 коп. Слід зауважити, що на необхідність впровадження спеціальних методів управління формуванням фінансових результатів на промислових підприємствах України через розвиток систем фінансового контролінгу вказує той факт, що зниження показників рентабельності операційної діяльності відбулося в умовах скорочення обсягів операційних витрат. Так, у 2011-2013 рр. операційні витрати підприємств промисловості України скоротилися на 234995,7 млн грн або 13,48%.

Разом з тим на погіршення показників ефективності операційної діяльності підприємств промисловості України вказує й те, що починаючи з 2009 р. показник її рентабельності для промисловості був нижче за рівень рентабельності операційної діяльності підприємств України в цілому в середньому на 1,16% у абсолютному вимірі (рис. 2). При цьому у 2013 р. між рівнями рентабельності в економіці країни та в промисловості сформувався розрив на 1,5%, що за своїми обсягами відповідає ситуації, яка спостерігалася у посткризовому 2009 р.

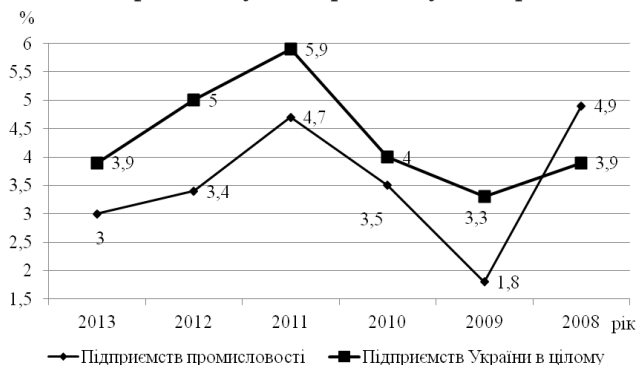

Рис. 2. Динаміка рентабельності операційної діяльності підприємств України в цілому та у промисловості протягом 2008-2013 рр.

Джерело: за даними Державної служби статистики України [2]

Слід зауважити, що до кризи 2008-2009 рр. промисловість характеризувалася вищими показниками ефективності порівняно з іншими видами економічної діяльності, про що свідчила вища рентабельність операційної діяльності відносно загального по підприємствам країни показника. Так, зокрема, у передкризовому 2008 р. рентабельність

промислового виробництва становила 4,9% проти 3,9% прибутковості, сформованих за операційною діяльністю підприємств України в цілому.

Вивчення особливостей застосування інструментів фінансового контролінгу свідчить, що одним з базових індикаторів ефективності системи управління витратами на підприємстві, на підставі якого приймається рішення щодо доцільності оптимізації витрат, є рівень витрат у доходах підприємства. Результати розрахунку основних показників рівня витрат у доходах підприємств промисловості та за підприємствами України в цілому подано у табл. 1.

Як видно з даних табл. 1, промислове виробництво характеризується незадовільною динамікою показника співвідношення витрат і доходів за операційною діяльністю, оскільки при високому рівні витрат (98 коп. операційних витрат у розрахунку на 1 грн доходів операційної діяльності) спостерігається зростання цього показника. Якщо у 2008 р. в середньому за промисловими підприємствами України на 1 грн операційного доходу припадало 95,4 коп. відповідних витрат, то у 2013 р. – 97,0 коп.

Це свідчить про наявність у промислових підприємств України прихованих резервів щодо скорочення витрат та нарощення прибутковості операційної діяльності, виявленню та ефективній реалізації яких може сприяти впровадження систем фінансового контролінгу, одним із очікуваних результатів функціонування яких є оптимізація витрат. Розрахунковий обсяг цих резервів у 2013 р. (за умови досягнення мінімального серед наявних за спостереженнями рівня операційних витрат) становить 25142,1 млн. грн. природу прибутку від операційної діяльності, що забезпечує зростання рентабельності операційної діяльності промислових підприємств України на 1,8%.

Також певні резерви щодо покращення фінансового стану підприємств промисловості України існують в частині оптимізації сукупних витрат, на що вказує динаміка відношення сукупних витрат до чистих доходів протягом 2008-2013 рр. Найнижчий рівень сукупних витрат був досягнутий в промисловості країни у 2008 р., коли на 1 грн чистих доходів припадало 99,57 коп. сукупних витрат, що забезпечувало загальну прибутковість функціонування промислових підприємств.

Протягом 2008-2013 рр. відбулося поступове нарощення цього показника, яке вказує на загальне зниження ефективності функціонування в промисловому виробництві та перехід від прибуткового режиму функціонування підприємств промисловості до збиткового, оскільки рівень сукупних витрат зріс та склав 1,0029.

За таких умов розрахунковий обсяг резерву скорочення сукупних витрат в промисловості

Таблиця 1

Показники рівня витрат у доходах підприємств промисловості та економіки України в цілому у 2008-2013 рр.

Показник	Рік					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Відношення операційних витрат і доходів:						
Україна	0,9761	0,9788	0,9741	0,9613	0,9675	0,9746
промисловість	0,9542	0,9826	1,0446	0,9552	0,9675	0,9703
Відношення сукупних витрат і чистих доходів:						
Україна	1,0103	1,0104	0,9968	0,9873	0,9931	1,0048
промисловість	0,9957	1,0126	1,9311	0,9829	0,9984	1,0029

Джерело: власні розрахунки за даними Державної служби статистики України [2]

для 2013 р. становить 11333,2 млн грн, що відповідає приросту чистого прибутку у розмірі 9179,9 млн грн.

Як видно з рис. 3, незадовільний стан управління формуванням фінансових результатів на промислових підприємствах України призвів до формування за підсумками роботи у 2013 р. чистого збитку в розмірі 4535,2 млн грн, що становить 20,2% чистого збитку, отриманого за економікою країни в цілому. При цьому протягом 2011-2013 рр. спостерігалася стрімка тенденція до скорочення чистого фінансового результату у промисловості, підприємства якої у 2011 р. отримали 31961,6 млн грн чистого прибутку, що становило 47,1% від загальних обсягів чистого прибутку, генерованого діяльністю всіх підприємств в Україні.

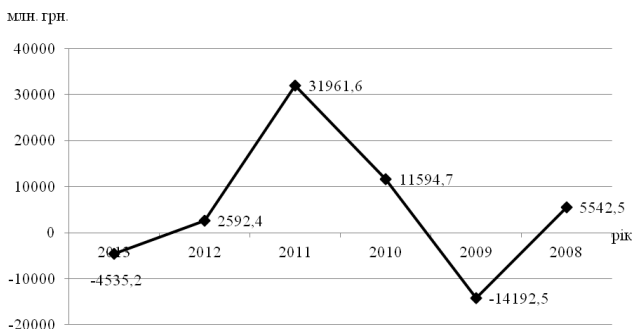

Рис. 3. Динаміка чистого прибутку промислових підприємств України у 2008-2013 рр.

Джерело: за даними Державної служби статистики України [2]

Слід зазначити, що виявлений нами резерв щодо скорочення сукупних витрат та збільшення обсягів чистого прибутку за рахунок впровадження систем фінансового контролінгу у 2013 р. у 2,02 рази перевищує обсяги сформованого чистого збитку на підприємствах промисловості у відповідному періоді. Тобто запас антикризового регулювання для забезпечення прибуткової діяльності промислових підприємств складає 50,6% від розрахункового обсягу резерву приросту чистого прибутку.

Система фінансового контролінгу повинна забезпечувати динамічну рівновагу бізнесу в умовах нестабільності зовнішнього та трансформації внутрішнього середовища, базовими ознаками якої є додержання підприємствами певних правил фінансування.

Зміст золотого правила фінансування полягає в необхідності узгодження строків, на які мобілізуються фінансові ресурси, зі строками, на які вони вкладаються в реальні чи фінансові інвестиції. Золоте правило фінансування називають також золотим банківським правилом, або правилом конгруентності (узгодженості (паралельності) строків). За цим правилом фінансовий капітал

повинен бути мобілізований на строк, не менший того, на який даний капітал заморожується в необоротних та оборотних активах підприємства.

Як видно з рис. 4, золоте правило фінансування за зведеним балансом промислових підприємств України не додержується, що вказує на системне порушення цього правила більшістю таких підприємств і опосередковано вказує на доцільність впровадження систем фінансового контролінгу на них для забезпечення покращення і стабілізації фінансового стану.

Для підприємств, які дотримуються правила конгруентності, співвідношення необоротних активів і довгострокових джерел фінансування повинно бути більше 1, що свідчить про формування додатної величини власного оборотного капіталу як необхідної ознаки ліквідності та платоспроможності підприємства.

У промисловості України за зведеним балансом підприємств цей показник протягом всього періоду спостережень був нижче, ніж 1, хоча і демонстрував тенденцію до зростання. Так, якщо у 2006 р. довгостроковими джерелами було забезпечено лише 83,3% необоротних активів промислових підприємств України, то у 2013 р. – 91,7%, проте в цілому за сукупністю таких підприємств більшість з них залишаються неплатоспроможними. Це вказує на необхідність формування спеціальної системи управління фінансовими ресурсами і фінансовими потоками на промислових підприємствах – фінансового контролінгу з метою відновлення платоспроможності.

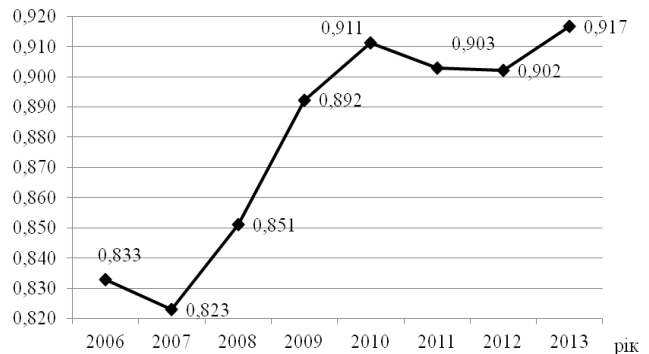

Рис. 4. Динаміка коефіцієнта відношення необоротних активів до обсягу довгострокових джерел фінансування за зведеним балансом промислових підприємств України у 2006-2013 рр.

Джерело: власні розрахунки за даними Державної служби статистики України [2]

Крім правила фінансування, забезпечення стабільної рівноваги в діяльності підприємства вимагає ще й дотримання золотого правила економіки, яке встановлює вимоги щодо збалансованості темпів зміни основних фінансово-економічних показників – чистого прибутку, чистого доходу від

Таблиця 2

Оцінка збалансованості динаміки фінансово-економічних показників промислових підприємств України за «золотим правилом економіки» у 2009-2013 рр.

Темп зростання, %	Рік				
	2009	2010	2011	2012	2013
чистого прибутку	-356,07	181,70	275,66	8,11	-274,94
чистого доходу	86,81	132,11	124,94	103,56	96,10
власного капіталу	104,02	103,35	109,38	113,30	129,32
сукупних активів	112,07	111,65	113,10	104,35	121,40

Джерело: власні розрахунки за даними Державної служби статистики України [2]

реалізації, обсягів власного капіталу і сукупних активів. Виконання золотого правила економіки дозволяє досягти зростання показників ефективності використання фінансових ресурсів (рентабельності активів, власного капіталу і продажів), прискорення оборотності активів і капіталу, а також зростання фінансової незалежності підприємства. Як видно з табл. 2, золоте правило економіки за зведеними даними промислових підприємств України не дотримувалося, що в цілому вказує на низьку ефективність фінансового менеджменту на більшості з таких підприємств.

При цьому протягом 2011-2013 рр. спостерігалося поступове погіршення стану збалансованості динаміки основних фінансово-економічних показників підприємств. Найгірша ситуація після кризового 2009 р. виникла за підсумками 2013 р., для якого характерними були загальна збитковість промисловості України, погіршення показників ділової активності.

Проте, оскільки темп зростання власного капіталу за зведеним балансом промислових підприємств України у 2013 р. перевищував темп зростання сукупних активів, відбулося покращення структури джерел фінансування діяльності підприємств промисловості, зростання рівня їх фінансової автономії з відповідним зниженням залежності від кредиторів. Але з огляду на загальну збитковість промислової діяльності у 2013 р. таке

покращення показників фінансової стійкості не було зумовлене позитивними результатами роботи фінансових служб підприємств щодо нарощення власного капіталу за рахунок мобілізації внутрішніх можливостей (накопичення нерозподіленого прибутку). Головним фактором підвищення фінансової незалежності промислових підприємств у 2013 р. стало збільшення обсягів власного капіталу за зведеним балансом у зв'язку із створенням нових підприємств і поповненням зареєстрованого капіталу тих, що функціонували в попередні періоди.

Висновки. Таким чином, наведені дані опосередковано відбивають загальну неефективність методів планування, обліку та аналізу, що використовуються промисловими підприємствами України, а також прорахунки в роботі служб фінансового менеджменту, пов'язані з низькою узгодженістю їх роботи, відсутність чітко визначеної стратегії та тактики ведення фінансової діяльності. А отже, сучасні умови функціонування промислових підприємств, з одного боку, вимагають термінового реформування системи управління з метою подолання неплатоспроможності, забезпечення стабільної ліквідності та фінансової стійкості, підвищення ефективності і забезпечення подальшого успішного господарювання, з іншого боку, створюють підґрунтя для запровадження контролінгових технологій в управлінський процес.

Список літератури:

1. Козенкова Н. П. Організація контролінгу в системі управління промисловим підприємством [Електронний ресурс] / Н. П. Козенкова. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vcndtu/2011_50/12.htm. – 17.05.2014. – Назва з екрану.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – 19.07.2014. – Назва з екрану.

Рябенков А. В.

Публичное акционерное общество

«Сумское машиностроительное научно-производственное объединение имени М. В. Фрунзе»

ОЦЕНКА ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ СИСТЕМ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛІНГА НА ПРІДПІРІЯТТЯХ УКРАЇНИ

Резюме

В статье обоснована целесообразность организации систем финансового контроллинга на предприятиях. Проведено исследование динамики основных финансово-экономических показателей деятельности промышленных предприятий Украины. Это позволило выявить ряд негативных явлений и процессов, которые прямо и косвенно указывают на необходимость внедрения контроллинговых технологий в управленческий процесс.

Ключевые слова: финансовый контроллинг, правила финансирования, операционная деятельность, оптимизация расходов, чистая прибыль, рентабельность.

Ryabenkov A. V.

Public Joint Stock Company

«Summy Machine Building Scientific Production Association named after M. V. Frunze»

ASSESSMENT OF THE FEASIBILITY OF ORGANIZATION OF FINANCIAL CONTROLLING IN THE UKRAINIAN ENTERPRISES

Summary

In the article was described the feasibility of organization of financial controlling in the Ukrainian enterprises. In the article were investigated dynamic of the major financial and economic indicators of industrial enterprises in Ukraine. It revealed a number of negative phenomena and processes that directly and indirectly indicate the need for the introduction of controlling technology in the management process.

Key words: financial controlling, financing rules, operating activities, optimization of costs, net income, profitability.